

ROZHLADY

DISKUSIA O SÚČASNOM STAVE MAĎARSKEJ HISTORICKEJ VEDY

V prvej polovici júna minulého roku konal sa v Budapešti za účasti zahraničných hostí, najmä sovietskych historikov, viacdenný sjazd maďarských historikov. Sjazd organizovala Maďarská akadémia vied spolu s Maďarskou historickou spoločnosťou. O výsledkoch sjazdu sme referovali v 2. čísle I. ročníka nášho časopisu. Keďže výsledky sjazdových rokovaní maďarských historikov sa stali predmetom diskusií v kruhoch maďarských historikov so zameraním poukázať hlbšie a kritickejšie na súčasný stav a problematiku ich práce, rozhodla sa redakcia nášho časopisu jednak zoznámiť svojich čitateľov s obšírnym diskusným príspevkom Lajosa Elekesa, v Századok, časopise Maďarskej historickej spoločnosti (roč. 87, 621—647), jednak zhrnúť výsledky diskusie o Elekesovom príspevku, konanej 21. novembra 1953 v rozšírenej redakčnej rade časopisu Századok (uverejnené v Századok, roč. 87, 647—671). Redakcia nášho časopisu chce uverejnením týchto a podobných diskusných prejavov plniť svoje predsavzatie sústavne informovať našu historickú i širšiu verejnosť o stave historickeho bádania a výskumov v krajinách ľudových demokracií a poskytnúť tak najmä našim historikom podnety k rozvíjaniu ich práce a činnosti, čo je o to potrebnéjšie a užitočnejšie, že mnohé otázky a problémy dejepisectva v ľudových demokraciách, pravda, najmä v maďarskej, sú veľmi blízke, ak nie priamo totožné s našimi. Tento Elekesov diskusný príspevok nevyčerpáva úplne problematiku súčasného dejepisectva v Maďarsku a trpí na mnohých miestach všeobecnosťou a neúplnosťou. Na referát L. Elekesa nadviazala obsažná trojdenná diskusia, z ktorej na konci uverejňujeme krátky výťah. Z Elekesovho referátu sme vypustili úvodnú časť, v ktorej opakuje známe skutočnosti o sjazde maďarských historikov. Ďalšiu časť uvádzame doslovne:

* * *

Od kongresu maďarských historikov sa stali veľavýznamné udalosti a uverejnili sa také dokumenty, ktoré sú smerodajné pre ďalšie úlohy ideologickej práce, v tom aj historiografie. Stačí poukázať na rozhodnutia Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho sväzu, na tézy vypracované propagačným a agitačným strediskom Ústredného výboru strany a Ústavom Marxa-Engelsa-Lenina-Stalina. Sovietski historici nemeškali s možnosťou, aby nimi vysvetľovali stav historickej vedy a jej úlohy. Dô-

ležitou úlohou maďarských historikov je, aby vychádzajúc zo skúseností kongresu zhrnuli výsledky svojej práce a určili si úlohy pomocou nových úprav. Na to však nestačí brať za základ iba poučenia z kongresu. Musíme zistiť, nakoľko sú charakteristické, nakoľko ich možno zovšeobecniť. Treba nám preto v krátkosti prezrieť vývin našej vedy v predchádzajúcich rokoch.

Ako je známe, vývin nášho kultúrneho života po oslobodení zaostal v pomere k výsledkom dosiahnutým v oblasti hospodárstva a politiky. V našej vede sa to okrem iného prejavilo aj tým, že v roku zvratu v ustanovizniach povolaných pestovať a usmerňovať historické bádanie sa ešte uplatňoval škodlivý duch a nepriateľský vplyv v ich vedení. Otvorene fašistické, Nemcom naklonené živly oficiálnej historiografie predchádzajúcej doby zapadli; na ich miesto pri usmerňovaní predchodcu Historickovedného ústavu a iných organizácií pre výskum dejín nastúpili predstavitelia západnej imperialistickej orientácie. V čase bezprostredne pred zvratom stagnovala publikácia kníh, prestali vychádzať historickovedné časopisy, ktoré v predchádzajúcom úseku šírili historickoidealistické epigónstvo.

Po zvrate sa urobil rozhodný krok na likvidovanie tohto škodlivého a neprirodzeného stavu. Začiatok zvratu nášho vedeckého života možno označiť utvorením vedeckej rady, záverečný krok sa urobil znovuvtorením Akadémie vied. Medzi týmito dvoma udalosťami došlo k zmene vo vývoji našej historickej vedy, čo popri vzniku Ústavu pre robotnícke hnutie vyjadriilo najmä reorganizačné valné zhromaždenie Maďarskej historickej spoločnosti na jar 1949. Potom nasledovali iné dôležité kroky: reorganizácia Historickovedného ústavu (neskôr pretvoreného na výskumný ústav akadémie), ako aj založenie jednotnej organizácie na usmerňovanie archívov. Práca začala novým smerom za nových podmienok a v novom organizačnom rámci. K vytvoreniu jeho správneho smeru poskytla vážnu pomoc Ústredná prednášková kancelária MSP (Maďarskej strany pracujúcich), ktorej historický pracovný kolektív pravidelne prediskutoval aktuálne otázky našej historickej vedy.

Kvasenie, ktoré začalo u značnej časti našej inteligencie (včítane starých historikov) pri šírení ideí marxizmu-leninizmu a pri pohľade na výsledky obnovy našej krajiny v predchádzajúcich rokoch, pripravilo zvrat v našom vedeckom živote, podporilo ďalšie úlohy. Prevažná väčšina našich starých historikov pred oslobodením vôbec nepoznala idey marxizmu-leninizmu, tvorbu klasikov, veľké výsledky sovietskej historickej vedy, opierajúce sa o ne. Pochybnosti o správnosti im doteraz neznámych výskumných metód a ideí, cudzích ich výchove a skorším názorom. Táto pochybovačnosť trvala až dotiaľ, kým im správnosť ideí nedokázala skúsenosť všedných dní. U našich starých historikov to znamenalo (popri všeobecných skúsenostiach pri výstavbe našej krajiny) tie skúsenosti, ktoré si vo vlastnom vedeckom odbore zadovážili na základe porovnania vlastnej práce s prácou historikov poznajúcich sovietsky vzor a vyzbrojených ideami marxizmu-leninizmu. Pre historika, pre vedca hodnotiaceho seba a svoju prácu toto porovnanie asi nebolo ľahké, ale po nejakom čase výsledok bol zjavný.

Tento proces sa s určitými odchýlkami uskutočnil v podstate rovnako v každej oblasti našej kultúry, nášho vedeckého života. Nové usmerňujúce orgány nášho vedeckého života, strany a štátu veľmi starostlivo rozširovali a urýchlňovali tento proces. V oblasti historickej vedy mu napomáhali aj

špecifické okolnosti. Z nich najvýznačnejšia bola tá, že pred nami boli veľké príklady aplikovania marxizmu-leninizmu, marxisticko-leninského osvietenia našich národných dejín. Spisy a reči vedúcich našej strany prenikla hlboká historickosť, ktorá charakterizuje vedu marxizmu-leninizmu. Reči súdruha Rákosiho pred fašistickým hrdelným súdom, neskôr v Kossuthovej rozhlasovej stanici a po oslobodení vysvetľovali krátkymi poznámkami podstatu stáročných procesov. Štúdie súdruha Rákosiho o našej revolúcii roku 1848 ukázali konkrétne, ako možno aplikovať konštatovania klasikov na naše domáce pomery marxisticko-leninskou metódou rozoberať zamotané protirečivé historické procesy. Vo vývoji našej vedy hral úlohu aj fakt, že komunistickí historici, Erzsébet Andicsová, Erik Molnár, Aladár Mód, svojimi skoršími spismi prakticky ukázali, ako možno analyzovať a zhrnúť skutkový materiál dlhých epoch. Popri nich a poučená ich prácami vyrástla po oslobodení alebo rástla v čase zvratu mladá garda komunistických historikov. Niektorí z týchto mladých sa už pred zvratom prihlásili s pozoruhodnými štúdiami, založenými na samostatných pramenných výskumoch. K ďalšiemu vývoju dala popud prvá väčšia zatažkávacú skúška našej historiografie po oslobodení v marxisticko-leninskom duchu, zborník oživujúci tradície boja o slobodu a revolúcie roku 1848 a z neho vyrastajúca práca. Jeho úlohou bolo popri výchove nových bádateľov a posilnení mladých získať a presvedčovať čo najširší okruh starých historikov a na základe tohto spojenia starých s mladými utvoriť jednotný front našej historickej vedy. Zásadným podkladom a iniciatívou pre to bol program, ktorý načrtnol úradujúci predseda vo svojom predsedníckom prejave na spomenutom valnom zhromaždení v novoutvorenej Maďarskej historickej spoločnosti. Program oboznamoval na základe predbežných prác konaných pri vedeckej rade s hlavnými úlohami historickej vedy, s náčrtom nášho prvého päťročného plánu. Obrátil pozornosť historikov na význačné otázky našej minulosti, predtým zanedbané alebo sfaľšované, najmä na štúdium revolučných hnutí a na pohyby v rámci triednych bojov. Pozyval k spolupráci každého, kto sa chce zúčastniť na rozvoji našej vedy, na stvárnení našej opravdivej vedeckosti. Na tomto základe, týmto smerom sa v našej vlasti pohllo plánované štúdium dejín, oživenie a rozmach našej vedy.

Je tomu iba niekoľko rokov a predsa hovoríme o tom, ako by išlo o nejaký dávno minulý úsek našich dejín. To nie je nič zvláštneho. Roky nášho päťročného plánu priniesli prenikavé zmeny v živote našej krajiny, ktoré vplývali aj na vývoj celej našej kultúry a v ňom aj na vývoj našej vedy. Rozvoj našej kultúrnej revolúcie postavil našich historikov pred nové perspektívy, nové úlohy. Mladí, ktorí sa teraz pripravujú za pracovníkov v historickej vede, sotva poznajú, a preto ani nechápu, problémy spred niekoľkých rokov, hoci sa nimi treba zaoberať aj dnes, a to sčasti preto, že sa nepodarilo všetky vyriešiť, sčasti — a najmä — preto, že sa v priebehu ich riešenia vynárali tie nové problémy, ktoré predovšetkým pútajú našu pozornosť.

V období prípravy a začatia päťročného plánu sa naši historici zaoberali problémom vedeckého plánovania. Toto platilo vtedy za ústredný problém, a to právom, lebo keď bez plánu by naša veda nebola stačila ísť s vývojom. Lenže to nevidel a neuznal každý. Mnohí tvrdili, že vo vede sa nedá plánovať pracovať. Iní sa domnievali, že to je možné, ale protestovali proti

známym formám plánovania. Protivníkov plánovitej práce bolo treba skúsenosťami presvedčiť o nesprávnosti ich stanoviska. Nešlo to ľahko, medzi iným ani preto nie, lebo ani sami sme nemali skúsenosti v plánovaní, urobili sme nejednu chybu, čo hatilo uplatnenie správneho stanoviska. Ktoré boli hlavné chyby a nedostatky nášho plánovania? Predovšetkým predimenzovanosť, ktorá — ako vieme zo skúseností spriatelených krajín — sa všade hlási ako detská choroba v prvom období plánovania. Tieto plány obsahujú obrovské úlohy na pomerne krátke termíny; neboli rozvedené, neboli zladené s inými prácami medzi jednotlivcami a ustanovizňami. Neskôr sme chybu ešte zväčšovali, vynucovali sme plnenie plánov, resp. namiesto dôkladnej nápravy našich plánovacích metód sme sa uspokojili čiastočnými úpravami a posúvaním termínov. Následky tohto pocítujeme dodnes, hoci medzičasom, poučení vlastnou škodou a čerpajúc zo skúseností sovietskeho vedeckého plánovania, sme sa usilovali tu a tam (hoci stále ešte nie dosť) naprávať svoje plánovanie. Naše plánovanie malo na začiatku hodne tematických nedostatkov. Hoci v spomenutom prejave úradujúceho predsedu sa rad radom prebrali naše vtedajšie popredné úlohy, predsa sa pre kádrové ťažkosti a iné príčiny všetky neuskutočnili. Horšie bolo, že úlohy na uskutočnenie sa nevyberali vždy podľa poradia dôležitosti, ale — pod tlakom pomerov sa častejšie upravovali — vyberali sa neraz príležitostne. Historickovedný ústav naliehal na pracovný kolektív skúmajúci stav a hnutia sedliactva v XIV. stor.; súčasne pre iné, dôležitejšie práce pustil zo zreteľa kolektív pre bádanie hospodárskych dejín z čias dualizmu, ktorého výsledky by bolo naše historické bádanie potrebovalo oveľa viacej. Podobné príklady by sme mohli uviesť v hojnom počte aj zo skúseností plánovania iných ustanovizní. Neurobili sa uspokojivé kroky na poznanie sovietskej historickej vedy, na poznanie dejín susedných národov, na odkrytie najzanebanejšieho úseku našej minulosti, na novšie a najnovšie dejiny. Výskum robotníckeho hnutia, ktorý hodná časť historikov pokladala za privilegium Ústavu maďarského robotníckeho hnutia, nebol dostatočný. Prakticky sa situácia vyvinula takto, lebo iné ustanovizne sa nezaoberali otázkou robotníckeho hnutia. Naproti tomu v Ústave maďarského robotníckeho hnutia, kde sa dali do práce s veľkým rozmachom a nadšením a na jednotlivých úsekoch (v usporiadaní múzeí a výstav) dosiahli vynikajúce výsledky, pre slabosť a neskúsenosť výskumného oddelenia vedecké publikácie začínali vychádzať len veľmi ťažko. Pri tom toto izolovanie bádania robotníckeho hnutia skrývalo nebezpečenstvo, že ho budú viesť oddelene od celku národných dejín, napriek tomu, že spolupracovníci ústavu, majúci pred očami smernice ústredného výboru našej strany, usilovali sa o opak. Iné výskumné ústavy nemali vyjasnený profil; ich plánovanie splyvalo. Urobili síce pokusy zladit' prácu, no tým sa naprávali chyby iba v jednotlivých prípadoch a zdanlivo, nie od základu.

Pre vtedajší nedostatok síl narážalo aj organizovanie práce na ťažkosti. Organizovali sme pracovné kolektívy na vykonanie úloh, ktoré potrebovali úsilie viacerých, lenže ich pracovný systém — z veľkej časti tiež pre nedostatok skúseností — sme len ťažko (niekedy nijako) vedeli zorganizovať. Spočiatku sme si nesprávne vysvetľovali vedecký pojem kolektívnej práce, pomer individuálnej a kolektívnej práce. Neskôr poznanie sovietskeho vzoru, najmä list akademika Grekova nášmu historickovednému ústavu

pomohol prekonať naše ťažkosti. V neskoršie organizovaných pracovných kolektívoch sa nám ich podarilo z veľkej časti prekonať. Pri našich prvých pracovných kolektívoch sme mali veľké starosti s tematikou. Spolu s inými podstatnými otázkami výskumnej metódy sa neskôr vyriešila aj otázka tematického rázu a cieľa v našej historickej vede. Prvé tematiky sa v nejednom prípade spracovali nezávisle od konkrétnej látky a mali znak toho, čo v historickej vede môžeme nazvať schematizmom. V niekoľkých prípadoch boli ťažkosti — najmä zo strany mladých komunistov — spôsobené sektárskym duchom, čo sa prejavovalo podceňovaním starých historikov, ubíjaním ich mienky, nedôverou a zanedbaním straníckej kritiky a súdružskej pomoci. V historickovednom ústave sa tieto chyby podarilo odstrániť posilnením straníckej organizácie a pomocou vedeckého vedenia.

Napriek chybám a nedostatkom dosiahli sme v začiatkovej práci určité výsledky. Dnes sa nám zdajú skromné, ale vtedy a ako základ pre ďalšie výsledky mali svoj neodškriepiteľný význam. Výskumná práca v pomere k našim silám sa pohla s veľkým rozmachom, jej smer od začiatku určovalo úsilie, aby dala podľa našich príkladov bojovnú zbraň do rúk ľudu na formovanie jeho prítomnosti a budúcnosti. Všeobecný ráz výskumu bol súčasne určený úsilím, aby nielen podľa hľadiska, ale aj látkovo prinieslo nové výskumy, úplnejšie ako predchádzajúce. Väčšina bádateľov sa neuspokojila s tým, aby posudzovala a po prehodnotení použila materiál, odkrytý starou historickou vedou, ale usilovala sa poznať a využiť aj materiál našich archívov, doteraz nepoužitý alebo použitý len zlomkovite. Znova začal vychádzať časopis Maďarskej historickej spoločnosti Századok, ktorý vo všeobecnosti úspešne plnil úlohu združovania síl. V tomto ohľade pri spojení síl, zblížovaní pracovníkov dejepisu, spresnení stanovísk hrali rozhodne závažnú úlohu okrem verejných prednášok Maďarskej historickej spoločnosti aj tie pracovné kolektívy, ktoré po prekonaní počiatočných ťažkostí poskytli svojim členom praktické hľadiská pre použitie učenia marxizmu-leninizmu pri spracovaní konkrétneho domáceho pramenného materiálu. Z týchto pracovných kolektívov vyšlo viacero nadaných mladých pracovníkov a vývin nejedného staršieho odborníka pokračoval novým smerom.

Všetky tieto výsledky sa z veľkej časti ukázali až neskoršie. Počiatočný rozmach práce sa sotva odzrkadlil v knižnej, publikačnej činnosti. O výsledkoch nových výskumov podávali (neúplný) obraz popri jednotlivých prednáškach iba články a oznamy uverejnené v Századok. Popritom sme sprvu vydávali skôr len publikácie s pramenným materiálom. Tieto publikácie prameňov vo svojich prvých vzázkoch neboli ešte bez zvyškov publikačnej metódy buržoáznej historiografie, ktorá sa nazývala apolitickou; tak sa javili pri redigovaní a v poznámkach Snemovného zpravodajstva (Országgyűlési tudósítások) znaky úzkeho technicizmu a objektivizmu. Toto ukazuje, že redaktor — starý odborník s dobrým vzdelaním — si ešte neosvojil taký stupeň novodobého historického náhľadu, ktorý by ho bol urobil schopným, aby sa vhodne vypořiadal so svojou úlohou. Súčasne v novoredigovanom časopise Századok mladý komunistický autor jedného z prvých článkov posudzoval šľachtické vedenie našej revolúcie roku 1848 nesprávne, nedostatočne hodnotiac požiadavky národného zjednotenia. Takéto chyby naznačovali, že ani naši mladí komunistickí historici nepoznajú a nechápu dostatočne líniu našej strany, idey marxizmu-leninizmu a sú ochotní pod-

ceňovať pokrokové tradície našej národnej minulosti. Vo vtedajších výskumoch a uverejnených prácach sa vynorilo nebezpečenstvo ekonomickej odchýlky, ako aj s tým súvisiaca tendencia meravého, plytkého, sociologizujúceho zobrazenia dialektických procesov v dejinách. Tieto chyby sa vyskytli aj v našich všeobecných učebniciach, ktoré ostatne — v čase ich vydania — znamenal veľký krok pre zlepšenie nášho vyučovania a prekonanie buržoázných názorov v školskej praxi.

Teoretické znalosti veľkej časti našich historikov mali veľmi slabý podklad. Len málokto poznali diela klasikov; dôkladne sotva niekoľkí. Väčšina čítala len to, čo vyšlo v maďarčine, príp. ani to nie všetko. Na tomto poli začala zmena vtedy, keď vydavateľstvo Szikra začalo so sériovým vydávaním diel Marxa, Engelsa, Lenina a Stalina. Toto poskytlo našim historikom možnosť študovať spisy klasikov v širšom rozsahu. Nemožno povedať, žeby boli hneď a s potrebným prehĺbením využili túto možnosť. Popri nedostatocnej znalosti klasikov spôsobovalo ešte starosti nesamostatné, suchopárne vysvetľovanie prečítaných a použitých textov. Historici, ktorí sa najrýchlejšie a pomerne najširšie oboznámili s učením klasikov, nachádzali radosť v tom, že svoje spisy, prednášky, ba aj reči prešpikovali prevzatými, niekedy až nesprávne aplikovanými citátmi. Stalo sa, že aj samostatný výklad o veci chceli nahradiť citátmi; alebo sa prihodilo, že vybraný citát neaplikovali na tú istú dobu, na ten istý stav bez toho, žeby boli zbadali neoprávnenosť takéhoto postupu. Hoci sa stav na tomto poli veľmi zlepšil, treba konštatovať, že dôkladné štúdium klasikov a použitie ich poučiek má ešte viacero dôležitých otázok, ktoré čakajú na riešenie.

S nedostatkom teoretických znalostí úzko súvisel nedostatok zásadnej kritiky a diskusií dobrej úrovne. Odhliadnuc od jednotlivých, možno povedať slávnostných príležitostí tieto mocné povzbudenia vedeckého rozvoja v rokoch, ktoré nasledovalo po zvrate, takmer úplne chýbali vo všeobecnej praxi historickej práce. Tento nedostatok prirodzene spomaľoval a sťažoval objasňovanie chýb, ich odstraňovanie a individuálny vývoj bádateľov. Rozhodný krok k ich odstráneniu urobila Ústredná prednášková kancelária MSP, ktorej historický pracovný kolektív prediskutoval knihu Erika Molnára *Dejiny uhorskej spoločnosti od Arpáda po Moháč* a výsledky diskusie uverejnil na stránkach časopisu *Társadalmi Szemle*. Táto diskusia bola významná aj tým, že prispela k vyjasneniu smeru, zásadnej línie našej historiografie a vytvorila už odvtedy vo viacerých otázkach platné stanovisko; práve taká významná bola aj preto, že sa usilovala rozšíriť ducha diskusie a pomohla našim historikom priblížiť sa k pochopeniu podstaty zásadnej kritiky. Lenže táto správna iniciatíva nemala vyhovujúce pokračovanie. Pracovný kolektív vykonal v ďalšom dôležitú prácu, prediskutoval rad zásadne dôležitých otázok, nejednému historikovi pomohol k uspokojivému rozhodnutiu. Jeho vplyv sa rozšíril aj na prácu historikov nestraníkov. Jednako by však bol vykonal bezpochyby lepšiu a dôkladnejšiu výchovnú prácu, keby bol výsledky diskusií, aspoň v dôležitejších otázkach, pravidelne uverejňoval. Toto sa nestalo, čo znamenalo zanedbanie verejnosti a bolo jednou z príčin, že mnohí pokladali u nás diskusiu a kritiku za „diskrétnu“ vec. Túto nesprávnu predstavu podporovala ešte prax iných ustanovizní. Len čo sa výskum rozšíril a začal prehľbovať, vynorilo sa v praxi množstvo problémov; ich prediskutovanie sa stalo nevyhnutným. Lenže diskusie sa najmä na začiatku

príliš pridržiavali praxe; zriedkakedy našli zásadné jadro prerokovaných otázok. Okrem toho ostali zväčša vnútornou záležitosťou jednotlivých ustanovizní. I keď sa vyskytli pokusy rozšíriť okruh účastníkov (niekedy v dosť veľkom meradle), výsledky sa nedostali na verejnosť a neraz zapadli do zabudnutia.

Pri zanedbávaní verejnosti hrala okrem iných faktorov úlohu predstava, že naše diskusie — práve pre nedostatočnosť teoretického vzdelania ich účastníkov — nemajú dostatočnú úroveň, dostatočný výchovný vplyv. Popritom sa prejavovala u nemalej časti našich historikov — najmä u starších bádateľov — dosť silná antipatia voči kritike, a to citlivosťou a urážlivosťou. Po prekonaní prejavov sektárstva sa pod vplyvom jeho pozostatkov vyvíjal boj o pochopenie podstaty kritiky, o vytvorenie a prijímanie jej správnych foriem pomaly a nie dosť rozhodne. Ani vo vlastných radoch sa nebojovalo dostatočne proti slabosti sebakritiky, odmietaniu kritiky, resp. proti jej formálnemu, povrchnému prijímaniu. V lektorskej, resp. redaktorskej práci sa úmysel a metóda presvedčania neuplatnili dostatočne; vyskytli sa aj prípady nesprávneho praktizovania samovoľných opráv. Súčasne bola kritika, najmä vo svojej forme určenej na uverejnenie — napr. na stĺpcoch Századok — charakterizovaná prehnaným taktom, takmer opatrnosťou žiadajúcou o prepáčenie, obchádzaním citlivých alebo diskutabilných bodov. Pri starostlivom pestovaní prvých výhonkov našej vedy, uberajúcej sa novým smerom, neorezávali sme dosť energicky ich výrastky. Ale ani proti školám starej historiografie a zvyškom ich názorov sme nebojovali dosť energicky a prenikavo. Hoci naša nová historiografia si už vo svojich prvých pokusoch určila za cieľ vyvrátiť tieto názory, jednako ich nepostavila do popredia; v praxi toto predsavzatie neuskutočňovala ako ústrednú úlohu, ale akosi povedľa, ako prostriedok na dokazovanie. Diskusia sa obmedzovala na jednotlivé konkrétne otázky, na vyvracanie jednotlivých tvrdení. Na tomto poli vykonala naša mladá historiografia užitočnú prácu, nahromadila obrovský skutkový materiál pre obsiahlu a ničivú kritiku reakčných názorov. Lenže túto kritiku nedokončila, ba odvtedy sa ani nepokúsila ju dokončiť.

Uvedení činitelia, hlavní určovatelia chýb a nedostatkov našich počiatkových prác, prispeli k tomu, že kritika a sebakritika ani dnes nie sú silnou stránkou našej historickej vedy, usilujúcej sa o straníckosť a bojovnosť; duch verejnej diskusie ani dnes nepreniká celú našu prácu; namiesto nadhodenia zásadných otázok a ich riešenia sa výskum často zastavuje pri viac-menej presvedčivom zoskupovaní dôkazového materiálu. Bolo by chybou tvrdiť, že sme vôbec nespoznali svoje nedostatky, že sme nič neurobili na ich odstránenie. Keby to tak bolo, naša veda by sa nebola mohla vyvíjať, hoci je faktom, že od zvratu prešla naša historická veda závažným vývojom, o čom svedčia vážne výsledky, medziiným aj veľký počet publikácií, stále viac sa približujúcich k želannej úrovni. Je však nepochybné, že by sme boli dosiahli väčšie výsledky, najmä čo sa týka úrovne, keby pôvodné chyby a nedostatky našej práce neboli hatili náš vývoj. Aj to je nepochybné, že chyby a nedostatky, ktoré boli pred rokmi pochopiteľné, dnes nie sú ani v zmiernenej forme ospravedliteľné, lebo ich ďalšie trvanie by mohlo ohroziť náš ďalší vývoj. Preto nám teraz treba tak tieto otázky, ako aj ich ďalšie formovanie a terajšie jeho prejavy dôkladne analyzovať, a to aj vtedy, ak

sa to zdá popri našich výsledkoch predimenzované a i keď skrýva v sebe nebezpečenstvo presunu jeho rozmernosti.

Rozvíjanie našej kultúrnej revolúcie, kultúrna politika, podporovaná našou stranou a štátom, postavila našu historiografiu pred nové veľké úlohy. V záujme pozdvihnutia úrovne nášho vyučovania sa vyhotovenie vysokoškolských učebníc na takej úrovni, ktorá zodpovedá prvej vedeckej syntéze našich národných dejín v duchu marxizmu-leninizmu, stalo ústrednou úlohou. Popritom II. sjazd našej strany zdôraznil s osobitnou vážnosťou pestovanie a široké popularizovanie našich pokrokových, vlasteneckých tradícií. Po sjazde strany sa tieto dve, aj tak obrovské a náročné úlohy dostali na čelo prác historikov.

Práce na vysokoškolských učebniciach sa začali koncom roku 1950. Sériu plánovanú pôvodne na päť zväzkov (neskôr doplnená dejinami našej ľudovej demokracie na šesť) preberala naše dejiny podľa období, zadeľných vhodne pre chod vysokoškolského vyučovania. Práce na štyroch prvých zväzkoch sú pred dokončením; ich látka je s výnimkou historiografických kapitol z väčšej časti hotová. Vyhotovenie učebníc si vyžiadalo obrovskú prácu. Organizáciu a usmerňovanie práce pripravil v spolupráci s našimi najlepšimi historikmi historickovedný ústav. Na práci sa popri spolupracovníkoch ústavu zúčastnili mnohí historici, najviac vypracovaním predbežných štúdií jednotlivých otázok, iní zase napísaním jednotlivých častí alebo kapitol. V priebehu práce sa ešte viac ako doteraz ukázali biele škvrny našej vedy, chyby a nedostatky našej práce, opomenutia a pokrivenia staršej historiografie. Obrovské úlohy vyvracať falšovania, odstrániť chyby, čo i len čiastočne doplniť nedostatky vyžadujú nielen napätú prácu, ale aj veľmi vážne zahĺbenie ideové, metodologickej prípravy a dôkladné prebádanie prameňov. Nemôžeme ani zďaleka tvrdiť, že sme túto prácu úplne a všade uspokojivo vykonali. Je však nepochybné, že toto obrovské vypätie síl znamenalo v našom vedeckom živote veľký pokrok. Tento pokrok sa neukazuje natoľko v riešení jednotlivých otázok (hoci aj na tomto poli sa dosiahli značné úspechy), ale najmä vo vynáraní sa množstva nových problémov, ako aj v zlepšení našich výskumných metód všeobecne a v metodologicjšom použití teoretických poučiek.

Práce na učebniciach zintenzívnili styky medzi historicko-bádateľskými ustanovizňami a ukázali nutnosť zjednotenia a do určitej miery zladenia plánov. V znamení jednotného frontu, tvoriaceho sa na základe zvratu, združili dejepisných bádateľov, podporiac taký imponantný prejav vzniku jednotného frontu, aký sme mohli vidieť na rozšírenom zasadnutí výboru Historickej spoločnosti roku 1951, potom na základe toho, čo sa tam povedalo, o rok nato v spojitosti s oslavami z príležitosti stopäťdesiateho výročia Kossuthovho narodenia.

Pri vytvorení jednotného frontu historikov hrali rozhodujúcu úlohu práce smerujúce na oživenie veľkých, pokrokových tradícií našej národnej minulosti, na ktorých sa zúčastnil spoločne celý rad starých a mladých historikov. Za takéto možno pokladať publikácie, napísané v spojitosti so storočnicou boja o slobodu a revolúcie roku 1848/49, ďalej — a najmä — dvojväzkovú *Pamätnicu* pripravenú na Kossuthovo výročie, na ktorej pracovali — tak ako aj na súčasne napísaných štúdiách — akademici Erzsébet Andicsová, Imre Révész, Gyula Szekfű a iní známi vedci spolu s viacerými mla-

dými nadanými historikmi. Hlavné poučenie z výskumov zhrnula reč Józsefa Révia, uverejnená ako úvod k *Pamätnici* a prednesená pri odhaľení Kossuthovej sochy. V tejto reči poukázal na to, že našej generácii pripadol údel uskutočniť to, za čo bojoval náš ľud pod Kossuthovým vedením pred sto rokmi a čo jeho meno znamenalo stáby zástava v časoch temného útlaku dlhých desaťročí.

Popri týchto veľkých podujatiach sa pokračovalo vo výskumoch na viacerých dôležitých úsekoch. Výsledky sa javili už aj v počte vydaných kníh. Vyšli cenné knihy o pôvodnej akumulácii kapitálu (Pavol Zsigmond Pach), o začiatkoch priemyselného kapitalizmu v Uhorsku (Ema Ledererová), o uhorsko-českých historických stykoch (Endre Kovács), o hnutiach rumunského sedliactva v Sedmohradskom rudohorí (Zoltán I. Tóth), o našich obranných vojnách proti Turkom, o živote význačného vojvodu týchto bojov Hunyadim (v spracovaní Lajosa Elekesa), o bojoch osemaštyridsiatnických dobrovoľných vlastibrancov (aspirant János Varga). V nedávnej minulosti vyšli publikácie troch pracovných kolektívov: o kontrarevolučnej činnosti klerikálnej reakcie (v redakcii Bélu Baláza), ďalej zbierka štúdií o stave a hnutiach sedliactva v XIV., resp. XVIII. stor. (v redakcii Györgya Székelya, resp. Györgya Spuru). Vyšli *Dejiny Všeobecného robotníckeho spolku*, dôležité pre vývin uhorského robotníckeho hnutia (práca Dezső Nemesa), ďalej viacej prác sčasti vo forme životopisov aj z dejín vývoja uhorského robotníckeho hnutia a bojov komunistickej strany. Z hľadiska rozvíjania komplexnej metódy výskumu a udomácnenia diskusného štýlu je význačná nová kniha Erika Molnára o najstarších dejinách Maďarov. Veľa iných, významných monografií je pripravených do sadzby alebo sú v práci, napr. o vplyvoch svetovej hospodárskej krízy roku 1929/33, o úlohe anglo-amerických imperialistov v stabilizovaní Horthyho systému, o česko-slovensko-maďarských stykoch roku 1848/49, o živote Jozefa Bema, veľkého poľského bojovníka za slobodu, o humanizme v Uhorsku atď. Ako zvlášť dôležitú skutočnosť zdôrazňujeme, že sa začali prípravné práce na dejinách našej strany.

Popri spracovaní sa s veľkým úsilím pokračuje v publikovaní prameňov. Z vydaných zbierok dôležitejších dokumentov uvádzame menovite pramene o Rákosiho procese, ako aj o začiatkoch robotníckeho hnutia v Uhorsku (ako prvé z väčšej série). Pokračuje sa vo vydávaní Kossuthových zbraných spisov; doteraz vyšlo viacej zväzkov, v rámci päťročného plánu sa pripravuje časť obsahujúca epochu revolúcie a boja o slobodu. Ďalej sa pokračuje vo vydávaní spisov uhorských jakobínov. Vyšla zbierka dokumentov o kontrarevolučnej hrôzovláde v Uhorsku, objemný materiál o národnostnej otázke v epoche dualizmu, o národnoutláčateľskej činnosti uhorských vládnúcich tried. Významné je vydávanie Černyševského spisov so vzťahom k Uhorsku (s úvodom kongresovej prednášky Bélu Fogarasiho). Z hľadiska rozvíjania stránickosti pri metóde uverejňovania prameňov je význačné dielo vydané o šľachtických zradcoch boja o slobodu, pokračovanie skorších prác Erzsébet Andicsovej, odhaľujúcich činnosť klerikálnej reakcie proti boju za slobodu.

Výskum sa podporuje pozoruhodnou prácou v oblasti bibliografie a dokumentácie, ktorej doterajšie výsledky dosvedčuje viacej publikácií, ako

aj široká činnosť, začatá v našich archívoch — teraz nielen v strediskách, ale aj na vidieku — na odkrytie materiálu, na jeho usporiadanie a registráciu.

S našimi vedeckými výsledkami treba do jedného radu postaviť tie, ktoré sme dosiahli pri zverejňovaní výskumov a spopularizovaní veľkých tradícií našej minulosti. V tomto má vynikajúcu úlohu Ústav maďarského robotníckeho hnutia so svojimi múzeami a výstavami, ktoré prilákali obrovské množstvo návštevníkov. V rade diel oboznamujúcich široké kruhy s našimi veľkými tradíciami malo prvoradá význam album Ústavu maďarského robotníckeho hnutia, ktoré spomínalo pamiatku našej republiky rád. V ďalšom pripadá významná úloha sérii populárnych publikácií historickovedného ústavu a pracovníkom prednáškového odboru v rámci Maďarskej historickej spoločnosti. Sériá oboznamuje v populárnej forme, ale na základe vedeckých výskumov najmä s pokrokovými, bojovými, vlasteneckými tradíciami našej národnej minulosti; týmto, ako aj odhalením vonkajších síl, vnútorných zradcov a utlačateľov ohrozujúcich slobodu a nezávislosť nášho ľudu usiluje sa posilniť naše rastúce novodobé vlastenectvo. Prednášky prednáškového odboru začali v jeseni 1951 na základe série populárnych vydaní; neskoršie sa ich tematika — na želanie poslucháčstva — rozšírila o iný materiál z okruhu medzinárodného robotníckeho hnutia. Autori smerníc a textov prednášok, odborníci v preberaných otázkach, sami prednášatelia, vyšli z radov historických bádateľov a učiteľov — z väčšej časti stredoškolských profesorov. Za poldruha roka činnosti prednáškového odboru sa počet prednášok po krajine zdesaťnásobil; počet poslucháčov v mestách i na dedinách rýchle vzrastal. Táto činnosť prednáškového odboru pripravila aj činnosť historického odboru tohto roku založenej Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov. Po stopách popularizačnej práce na šírenie politických a vedeckých poznatkov sa po celej krajine rozvíjal v obrovských rozmeroch — ako sa to javí aj v číslach — záujem o dejiny.

Čo bolo základom veľkého rozmachu, značných výsledkov práce? Bezpochyby výstavba krajiny, rozvoj kultúrnej revolúcie, ktorej znamenitý rozmach strhol so sebou inteligenciu a s ňou — predovšetkým v spoločenských vedách — historikov. Tvorivá práca od zvratu stále náruživšie preniká našu vedu a stáva sa veľkým hýbadlom nášho ďalšieho rozvoja. Maďarskí historici pochopili, čo od nich a od historickej vedy žiada vývin krajiny; usilovali sa vykonávať svoju prácu v tomto duchu. Náš ľud pochopil význam vedy, význam dejín; chce poznať svoju minulosť, aby si mohol lepšie utvárať svoju prítomnosť a budúcnosť. Záujem, ktorý sa zjavil v širokých kruhoch pracujúcich o výsledky našej historickej vedy — posledne najmä o náš sjazd — nabáda každého opravdivého bádateľa a učiteľa, aby podal to najlepšie zo svojich vedomostí a pracovných výsledkov.

Naša strana a štát všestranne a výdatne napomáhajú rozkvet našej vedy. To sa prejavuje predovšetkým v zásadnom podporujúcom usmerňovaní historickej práce, a to tak okrem reči odznených na sjazde strany, ako aj v uzneseniach, týkajúcich sa ideologickej oblasti, ktoré vydal ústredný výbor. Toto sa javí aj v hmotnej oblasti, okrem iného aj v podporovaní práce, v umožnení usporiadania sjazdu. Javí sa to ďalej v Kossuthových cenách, vyznamenaniach a odmenách, ktoré dostali historici v uplynulých rokoch za vedeckú prácu. Tak isto sa to javí v zavedení ašpirantúry, pod-

porujúcej školenie vedeckého dorastu, v udeľovaní novozriadených vedeckých titulov, v nariadeniach smerujúcich na rozvoj historicko-bádateľských inštitúcií.

Vo vývoji našej vedy má obrovský význam pomoc, ktorú sme dostali na najrozličnejších úsekoch zo Sovietskeho sväzu, od čelnej sovietskej vedy. Už aj pred sjazdom sme mali sovietskych hostí: akademikov Grekova a Kiseľova, ktorí nám pomohli vyriešiť z príležitosti svojich návštev viaceré dôležité otázky. Sovietski profesori Leninovho ústavu v Budapešti ochotne podporovali a podporujú našu prácu. Sovietske knižnícké orgány nám plynule sprístupňujú novšie výsledky sovietskej historickej vedy. Niekoľko pre nás obzvlášť poučných prác sovietskych historikov sme vydali aj v maďarčine. Rozmnožované Zprávy historickovedného ústavu uverejňovali sústavne výňatky z materiálu plodných a nabádajúcich historickovedných diskusií, prebiehajúcich v Sovietskom sväze. Tým, že sme sa dostali do živých stykov so sovietskou vedou, mohli sme čerpať stále viac z jej výsledkov.

Sovietska veda vychováva svojím vzorom našich historikov k zásadnej náročnosti, hlbokkej metodickosti. Ak sa naša práca v nedávnej minulosti zlepšila nielen čo do počtu produkcie, ale aj čo do svojej úrovne, môžeme za to ďakovať okrem usmerňovania našou stranou najmä výchovnému vplyvu sovietskeho vzoru. Značná časť našich chýb a nedostatkov súvisí s tým, že sme sa neučili dosť a dosť dôkladne z tohto vzoru.

Z čoho pozostávajú naše chyby a nedostatky? Pred dvoma rokmi odznel v Akadémii referát, ktorý poukázal na hlavnejšie otázky našej tematiky a pracovných metód. V tematike sa ukázalo zlepšenie, ale vtedy vymenované najväznejšie tematické nedostatky sa v značnej časti zachovali až dodnes. Prvé kroky k výskumu dejín našej ľudovej demokracie sme urobili s omeškaním, ako prípravu k dotýcnej časti vysokoškolských učebníc. Ani dnes sa ešte nezaobráame dosť a dosť hlboko s dejinami robotníckeho hnutia, so situáciou robotníckej triedy a všeobecne pracujúcich tried. Urobili sme iba niekoľko krokov k odkrytiu dejinných stykov viažúcich náš ľud k veľkému ruskému národu a k národom susedných ľudových demokracií. Zanedbali sme pravidelné pestovanie vojnových dejín, rozmach miestnych historických výskumov. Málo sa urobilo v našich kultúrnych dejinách a ani to sa neurobilo v organizovanej spolupráci s dotýčnými príbuznými vedami. Nespracovali sme dejiny našej vedy, príslušnými výskumami sme sa zaoberali zväčša iba v rámci historiografických kapitol učebníc. Zrejme ani to nie je náhoda, že práve tieto kapitoly učebníc sa vyhotovili najpomalšie. Treba nám zvlášť zdôrazniť, že sa tieto nedostatky ukážu vo vysokoškolských učebných plánoch, v učebnej práci a — sčasti v dôsledku toho, ale stupňovane — aj na ostatných úsekoch vyučovania.

Spomenutý referát videl hlavný nedostatok našej marxisticko-leninskej historiografie, prameň jej chýb v teoretickej neistote, nedostatočnej úrovni marxisticko-leninskej vzdelanosti našich historikov. Toto súviselo s nedostatkom diskusného ducha, ľahostajnosťou voči veľkým teoretickým otázkam (zdráhaním sa ich dotknúť), ako aj s nedostatočnou znalosťou ruštiny, čo hatilo študovanie sovietskych výsledkov a dôkladné osvojenie metodologických poučiek. Či badať na tomto poli zlepšenie? Do istej miery je to nepochybné. Lenže dosiahnuté výsledky zaostávajú za požiadavkami nášho vývoja, za kvantitatívnym vzrastom našej vedy. Väčšina našich historikov

sa síce učila ruštine, ale nie je ešte schopná na to, aby čítala ťažší ruský text v pôvodine. Dnes už sotva možno hovoriť o ľahostajnosti voči teoretickým otázkam medzi našimi historikmi; tým skôr však môžeme a musíme hovoriť o neistote, o nedostatku úrovne, ktorého rozličné prejavy sa práve v priebehu prekonania ľahostajnosti, pri vzraste záujmu dostávajú čoraz jasnejšie na svetlo.

Svojho času bolo vážnym prejavom ľahostajnosti a strachu pred prerokovaním zásadných teoretických otázok, že naša historická veda prešla takrečeno bez slova okolo Stalinových, aj v maďarčine vydaných jazykovedných diel, smerodajných pre celú oblasť spoločenských vied. Historici medzi sebou, v užšom kruhu hovorili o jednotlivých poučkách týchto diel, usilovali sa použiť ich vo svojich prácach (tak najmä o pomere základne a nadstavby a aktívnej úlohy nadstavby), ale ani to nie dost dôkladne; opomenuli však prediskutovať celkovo dielo, dôležité smernice na poli našej vedy, v širšom kruhu a — sčasti v dôsledku toho — viacej neobyčajne dôležitých problémov (ako funkcia jazyka, vývoj kultúry a jej úloha v triednej spoločnosti) ostalo aj naďalej skoro úplne pomimo oblasti výskumov.

Inak prijali naši historici rezolúcie XIX. sjazdu Komunistickej strany Sovietskeho sväzu, vydanie Stalinových Ekonomických problémov. Uverejneniu týchto dokumentov ďalekosiahleho významu predchádzal prirodzene celoštátny záujem; k tomu pristupoval mimoriadny záujem zo strany vedeckých pracovníkov. V tomto prípade sa historici neuspokojili s tým, aby po jednom čítali a rozoberali poučenia, ale v priebehu viacerých niekoľkodenných diskusií — v pracovnom kolektíve prednáškovej kancelárie, potom na rozšírenom zasadnutí Historicko-vedného ústavu, ako aj v historickom ústave budapeštianskej univerzity a inde — ich prerokovali vzhľadom na svoj odbor. Materiál diskusií neuverejnili tlačou, hoci — ako to vysvitá zo zápisníc — obsahoval aj popri chybách a nedostatkoch veľa užitočných hľadísk, ukazujúcich rozvoj našej historickej vedy a podporujúcich jej ďalší vývoj. Súčasne odkryl celý rad chýb a nedostatkov, okrem starých aj nové (resp. také, ktoré sme si predtým nevšimli), príznačné na stav a ťažkosti našej historickej vedy. Najdôležitejšie z nich sú nedostatočná miera metodického prehĺbenia a záujmu o metodickú stránku otázok. Medzi mnohými diskutérmi sa nenašiel ani jeden, ktorý by bol nadhodil otázku, aké poučenie vyplýva zo Stalinovho diela pre rozvoj metódy vedeckého, konkrétne historického výskumu. Pri zhrnutí diskusie prednáškovej kancelárie sa zdôraznila hlboká historickosť, ktorá charakterizuje Stalinove Ekonomické problémy; zdôraznil sa aj vážny nedostatok, že toto dielo diskutéri, historici, vôbec neanalyzovali.

Ďalším nedostatkom diskusie bolo, že z väčšej časti poskytovala len hľadiská a najmä skutkový materiál k výskumu prejavovania sa konkrétnych uhorských foriem všeobecných objektívnych zákonitostí. Referáty a diskusie ukazovali všeobecne, že sa naši historici nepohrúžili dostatočne do analyzovania pomeru všeobecného a zvláštneho. Všeobecnú objektívnu zákonitosť vysvetľovali neraz šablónovite, schematicky, odťažito od početnosti foriem konkrétnych zjavov. Okrem toho ich hatil aj nedostatok faktových, všeobecne historických znalostí pri tom, aby rozoznali a určili uhorské špecifiká. U časti diskutérov sa to javilo v tom, že sa vopred zriekli analyzovania špecifickostí a ostali pri predstavovaní platností všeobecnej

zákonitosti. (Pritom sa v niekoľkých prípadoch vyskytol u menej zbehlých bádateľov druh schematizmu, keď predstavovanie historických procesov, analyzovanie skutočností na základe učenia marxizmu-leninizmu nahrádzovali citátni prevzatými od klasikov, resp. od vedúcich našej strany.) Naproti tomu iní bádatelia, ktorí sa usilovali zachytiť špecifickosti, ponajviacej sa uspokojili s vymenovaním zozbieraného skutkového materiálu, daného do súvislosti a nesnažili sa o zásadné zovšeobecnenie, najviac, ak sa dostali k východiskovým úvahám, potrebným na stiahnutie ďalších konzekvencií.

Pred dvoma rokmi označil spomenutý referát za najdôležitejšiu úlohu našich historikov doplnenie nedostatkov ich teoretických znalostí; súčasne poukázal na to, že neuspokojivý stupeň štúdia teórie sa môže stať prameňom dvojakých chýb; jednej, že sa vyšmykne smerom k schematickému, meravému, dogmatickému vysvetľovaniu dejín; druhej, že klesneme na úroveň oznamovacieho, popisného nevedeckého dejepisectva. Fakty ukazujú, že ak sme aj medzičasom dosiahli úspechy pri dvíhaní teoretickej úrovne, nestačilo to na vylúčenie dvojitého nebezpečenstva. Nateraz je stav taký, že pri vydaných (alebo pripravovaných) prácach sa z veľkej časti vyskytuje či už jedna alebo druhá chyba, ba niekedy aj obidve. Ich rozoznanie je sťažené tým, že sa často nezjavujú vo vyvinutej forme ako smer, ale len vo svojich prvkoch, ako črta alebo tendencia výskumnej praxe.

Najrozšírenejšou formou historického schematizmu je zjednodušovanie: jednosmerné, rovnaké zobrazovanie spleťtých, protirečivých historických procesov. Naši marxisticko-leninskí historici správne chápu vývoj ako zápas síl pokroku a reakcie a usilujú sa ho zobrazit' predovšetkým v tomto svetle. Lenže robia to neraz povrchné a surovo; usilujú sa zdôraznit' správne zistené hlavné črty, medzitým však nespozorujú (alebo nie dost), že sa tieto v skutočnosti neuplatnili jasne a bezprostredne, ale často roztrieštene, prenikajúc množstvom križujúcich sa vplyvov. Nedostatočné dialektické chápanie dialektických historických procesov vedie k zjednodušovaniu v zobrazovaní. V takomto zobrazovaní sily pokroku sú jednotne a jednoznačne pokrokové, ich medze sa rozmazú; sily reakcie splynú do tmavej, jednofarebnej masy. Toto nebezpečenstvo ohrozuje naše historické bádanie viacej, ako sa to prejavuje v publikovaných prácach. Naši lektori často vytýkajú chyby takéhoto rázu, resp. chyby vzniknuté pri spracovaní, z ktorých vyplývajú (hoci niekedy nie zásadne, ale v spojitosti so skutkovými otázkami); podľa lektorských rád sa značná časť nedostatkov spracovania, ktorá vznikla jednostranným vysvetľovaním skutočností, vylučuje. Napriek tomu sa aj vo vydaných prácach stretávame s rozličnými formami zjednodušovania.

Schematické črty sa zjavujú v štúdiách, vysokoškolských skriptách a prednáškach zaoberajúcich sa našimi vlasteneckými tradíciami, dejinami bojov o nezávislosť. Všeobecne existuje úsilie predstaviť úlohu ľudových mäs v bojoch o jeho vlastenectvo, lenže toto sa až na niekoľko výnimiek nedeje dost' konkrétne, nie na základe dôkladného rozboru bojov a cieľov tried a vrstiev. Výsledok je rozmazané zovšeobecnenie namiesto určenia konkrétneho obsahu vlastenectva, súvislosti triedneho boja a nezávislosti, príznačného pre daný časový úsek. Toto platí najmä o dejinách bojov proti habsburským utláčateľom, ktoré sú charakterizované (zo strany nášho vnú-

torného vývoja) postupným prenikaním národných prvkov a s nimi problémov zjednotenia národného charakteru do popredia; naša historiografia doteraz opomenula osvetliť túto súvislosť v jej vývine. Kde sa táto otázka vynorila, napr. počas skúmania boja o slobodu pod Rákócziho vedením, obmedzili ju na vývin základného triedneho rozporu, nedostatočne zdôrazňujúc problém existencie, resp. obmedzeností triedy, nositeľky nového, čím sa určilo všetko ostatné. Ostatne to súvisí s nedostatkom nášho dejepisectva, čo možno tak isto pripisovať schematickému kladeniu otázok, že neosvetlilo konkrétne otázky vývoja tovarovej produkcie, resp. habsburskej kolonizácie, ktorá ju hatila. Takto ostali dosť abstraktné a neurčité tvrdenia, ktoré doteraz riskovala naša historiografia, o pomere základne a nadstavby a o existencii a možnostiach usilujúcich sa o výstavbu domáceho absolutizmu.

V súvislosti s našimi bojmi proti tureckým dobyvateľom v XV. stor. správne používali pojem „hlavného nebezpečenstva“. V ďalšom tento pojem používali meravo, schematicky na nasledujúce storočie miesto toho, aby preskúmali vtedy lepšie aplikovateľné, skutočný stav bližšie vyjadrujúce pojmy „dvojitého nebezpečenstva“ a „vzrastajúceho nebezpečenstva“. Toto zjednodušovanie skrýva okrem nedostatku hodnotenia aj nebezpečenstvo oživenia „kurucko-labanckého“ stanoviska buržoáznej historiografie.

Častou formou zjednodušovania je zanedbanie dosahu hnutí a osôb na svoj čas pokrokových. Nie je bez nej ani práca Lajosa Elekesa o Hunyadim, oživujúca mobilizujúcou silou naše vlastibranné tradície, v ktorej síce spomína hranice pôsobenia znamenitého vojvodu tureckých vojen, ale nerozoberá ich podrobne. V doteraz uverejnených štúdiách s podobnou témou (napr. práca Endre Kovácsa o Bemovi, Tibora Wittmana o Gabrielovi Bethlenovi) sa táto chyba zjavuje silnejšie, u prvého v spojení s istou povrchnosťou (ktorá sa má v jeho práve pripravovanej práci opraviť), u druhého ešte zhoršená vážnym nedostatkom, že problém sedmohradského sústreďenia skúma výlučne z hľadiska požiadaviek boja o nezávislosť. Práca László Makkaia, analyzujúca z európskej perspektívy naše pokrokové kultúrne tradície, ideológiu uhorských puritánov, necháva bez pozornosti hataci, obmedzujúci faktor, ktorý vyplýva z náboženského rázu takýchto ideológií. Veľmi hodnotná práca Endre Aratóa, ktorá odhaľuje národnostne utláčateľskú činnosť maďarských vládnúcich tried, v niektorých bodoch robí ústupky slovenskému nacionalizmu, neukazujúc dostatočne triednu obmedzenosť slovenského národného hnutia.

V prácach zaoberajúcich sa novšími a najnovšími dejinami vedie zjednodušovanie neraz k skresľovaniu ich rozmachu a spája sa s násilnou aktualizáciou. Toto možno spozorovať napr. v ináč výborných štúdiách odkrývajúcich styky západných mocností (resp. amerických monopolov) s horthyovským systémom. Autorov týchto štúdií, László Zsigmonda, resp. Györgya Magosa, viedlo politicky správne úsilie, aby svojimi vedeckými výskumami bezprostredne slúžili boju nášho ľudu proti dnešnému hlavnému nebezpečenstvu, proti americkému imperializmu. Ich chyby vyplývajú zo schematického uskutočnenia tohto úsilia. V jednom prípade tým, že autor sústredil svoju pozornosť na politickú líniu západných mocností a ponechal stranou problém vnútorných rozporov imperialistického zriadenia; v druhom prí-

pade zas tým, že rozmazal rozdiel medzi nepriamym vplyvom amerických monopolov a ich bezprostrednou usmerňujúcou úlohou.

Schematické, zjednodušujúce línie sa ukazujú aj v prácach skúmajúcich rozvoj uhorského robotníckeho hnutia. Dezső Nemes sa vo svojej hodnotnej knihe o Všeobecnom robotníckom spolku usiluje zo zásadne správneho stanoviska riešiť pomer robotníckeho hnutia a demokratických, resp. liberálnych úsilí; jeho konštatovania sa však na mnohých miestach stávajú abstraktnými, lebo im chýba konkrétny rozbor vývoja triednych pomerov a situácie v monarchii. Tento nedostatok sa v tých prácach, ktorých autori sa menej usilovali o uchopenie všeobecných súvislostí, spája s neurčitostou hodnotenia, resp. opomenutím problematických otázok. Magda Aranyosiová vo svojej peknej životopisnej práci nepodáva dost jasne viacero otázok činnosti Lea Frankela, riešiteľných len na základe znalosti dejín ostatných krajín monarchie, ako napr. účel a hodnotenie jeho odchodu z Uhorska.

Schematizmus väčšinou súvisí s neúplnou znalosťou skutočností, resp. s nedostatkom charakterizovateľným v našej historiografii ako provincializmus, ktorý neberie dostatočne do úvahy súvislosti a paralely všeobecného vývoja a vývoja susedných národov.

Diskusiu podnietili štúdie o pôvodnej akumulácii kapitálu. Kritici ich obviňovali zo schematizmu, resp. dogmatizmu, a to nie bezdôvodne, ale ani nie celkom správnou formou. Schematizmus štúdií nepozostáva z toho, že vychádzajú z konštatovaní jestvovania kapitalizmu, zhrnutých na základe anglických pomerov (lebo sa usilujú poukázať na rozdielnosť domácich pomerov, hoci v tomto smere s menej starostlivým analyzovaním a ani teoreticky s nie takou dôkladnou podkutosťou); ani nie iba v tom, že skúmajú jednotlivé stránky procesu každú pre seba (lebo to je ako bádateľská metóda prijateľná v tom prípade, ak nezastiera súvislosti); schematizmus vznikol práve tým, že autor, kým starostlivo sleduje Marxove smernice týkajúce sa spojovníkov dvoch strán procesu a formy ich zjavenia sa v Uhorsku, neskúma s práve takou starostlivosťou ich súvislosti, vzájomnú podmienenosť, pomer celého problému k otázkam úrovne tovarovej produkcie, „pripravujúcej“ určité podmienky kapitalizmu, slúžiaceho feudalizmu, ďalej že sa neusiluje nadhodiť a preskúmať významný problém ich východoeurópskej analógie pri určovaní domácich špecifickostí.

Nie zriedkavé je schematické aplikovanie kritiky a sebakritiky, naprávanie chýb v našej historickej vede. Popri nedostatku teoretického základu súvisí s tým aj kolísanie, prechod „na druhú stranu sedla“, o čom sú známe viaceré príklady v našom dejepisectve. Po prekonaní starších nebezpečenstiev ekonomickej úchyľky sa v kruhu bádateľov roľníckych pohybov rozšírili ako požiar názory profesora Poršneva, ktorých chyby korenili vo voluntaristickom oddelovaní základne od triedneho boja. Počiatočný sociologizujúci smer nášho dejepisectva, súvisiaci s ekonomicou úchyľkou, zanedbával tradície obrany našej nezávislosti; keď sjazd strany obrátil pozornosť na tieto otázky, začas zatlačili zprávy a výskumy v tomto smere takmer všetko ostatné. V našej tematike sa súčasne dostal do popredia — v príliš veľkej miere v popularizačnej práci — historický životopis, osvetľovanie jednotlivých otázok úlohou vynikajúcich osobností, čo v predchádzajúcich prácach takmer úplne chýbalo.

Zdôrazňovanie úlohy vynikajúcich osobností v nejednom prípade — sčasti vo vedeckom spracovaní, ale najmä vo vyučovacej a popularizačnej praxi — sa uplatňovalo v takej miere, ktorá spadá už pod pojem kultu, úplne cudzieho marxisticko-leninskému historickému chápaniu. Škodlivé účinky toho sa okrem iného ukázali aj na vysokoškolských skúškach.

Schematická jednostrannosť sa prejavila v podceňovaní skutočností. Akýmsi protikladom toho je empirizmus, preceňovanie skutočností, predstava, že určité množstvo skutočností — bez teoretického zovšeobecnenia — je vhodné a dostatočné na tlmočenie skutočností. V podstate sa táto predstava síce nejaví ako smer, ale ako nebezpečenstvo, tendencia v pracovných metódach a spisoch nemalej časti našich historikov.

Značná časť našich historických bádateľov si nepripravuje predbežnú tematiku ani bádateľský plán (resp. ak áno, ďalej nepracuje podľa neho). Toto vedie okrem chýb v plánovaní k tomu, že v priebehu zbierania materiálu sa úsilie o úplnosť premení na bezhľadiskovosť, sústredenosť na improvizáciu. Práve tak, ako je nesprávne, ak bádateľ schematicky vnucuje hľadiská predbežnej tematiky do materiálu, je nesprávne, ak očakáva, až sa materiál „ozve“ sám od seba a poskytne chýbajúce hľadiská. U teoreticky menej vzdelaných bádateľov sa často vyskytne, že sa nepokúšajú zásadne vopred riešiť, ktorá je to úloha, o ktorej riešenie sa pokúšajú a aký je jej význam. Ani náš vyučovací systém a príprava vedcov nestavia túto otázku dostatočne do popredia. Jedným z následkov je, že mladý vedec nevidí perspektívu svojej práce a stráca chuť; druhým, že sa v svojej práci chtiac-nechtiac obracia k empirickým metódam.

Empirická metóda spracovania sa zväčša javí ako hromadenie údajov, neúmerne použitie dôležitých a menej dôležitých materiálov, čo dodáva práci určitý „polohotový“ ráz. Právom to vytkli Gyula Méreiovi pri spracovaní vývoja domáceho priemyslu pred rokom 1848, založenom na obrovskom materiáli (niekde zbytočne hojnom, neprebranom), ako aj — okrem iných prác, aj na viacerých vysokoškolských skriptách — v miernejšej forme pri niektorých štúdiách preberajúcich dejiny sedliactva XIV. stor. Iným prejavom empirickej metódy je prehnané „pripúšťanie“ prameňov „k slovu“: preberanie textov so sprievodom prostých vysvetliviek. Nie je chybou tohto postupu, že dovoľuje ozvať sa prameňu vlastnými charakteristickými slovami, ale to, že spisovateľ zveruje čitateľovi svoju úlohu, ako výklad používania dávnych výrazov, pojmových zásob, ba — v horších prípadoch, dotýkajúcich sa hranice buržoázneho objektivismu — aj určenie tendencie prameňa, jeho triednej príslušnosti. Takéto uvádzanie prameňa má za následok, že i sám spisovateľ je ovplyvnený starým textom, napr. preberá jeho výrazy, čo je v prípade nepriateľských prameňov (v starších časoch je to prevažná väčšina prameňov) zvlášť nebezpečné a tak isto chybou dotýkajúcou sa buržoázneho objektivismu. Vážne následky takéhoto zaobchádzania s prameňmi predstavuje spracovanie Andrása Babicsa o dejinách baní na okolí Pätikostolia (Pécsu), ktoré odkrýva cenný materiál, ale ináč nemá dostatočnú úroveň čo do metodologickej prípravy. Aj v iných prácach nachádzame príklady na prehnané pripúšťanie prameňov k slovu, tak — hoci v oveľa miernejšej forme — aj v spracovaní Zoltána I. Tótha o sedliackych pohyboch v Sedmohradskom rudohorí.

Skoro v každom prípade ide o empirické dokazovanie, ak sa v niektorých prípadoch vyvracajú mylné alebo nepriateľské názory. Všeobecne sa to aj robí, poznámkami pod čiarou, ktoré sa pripájajú ku konkrétnym, rozoberaným jednotlivým otázkam. Také spracovanie, ktoré okrem toho podáva obraznú charakteristiku literatúry týkajúcej sa celého problému, je zriedkavé. Naša kritická literatúra je vcelku nevyvinutá, nízkej úrovne. Naše časopisy neuvěřujú články podnetné pre diskusiu alebo nadhadzujúce problém. Kritiky často nezachycujú podstatu. Časopis Századok sa na tomto poli vyvinul málo. Jeho kritiky neprekračujú zväčša rámec prostého referovania. Jeho kritické poznámky sa zvyčajne obmedzujú na rozhodnutie jednotlivých otázok (niekedy faktických otázok). Társadalmi Szemle sa málo zaoberá otázkami dejín; a ak predsa, dáva slovo historikom, ktorí píšu aj na stránkach Szemle podľa praxe Századok. Charakteristickým príkladom je zpráva uverejnená v Szemle o Kossuthovej Pamätnici, ktorá podrobne uvádza obsah štúdií, zdôrazňuje nové konštatovania, poukazuje aj na niektoré nedostatky knihy, ale predsa neposkytuje obsiahly obraz toho, v čom a na koľko postúpila naša historická veda touto knihou. Ako v kritikách všeobecne aj v tejto chýba potrebná perspektíva, prehľad stavu našej historickej vedy, čo by mohlo byť základom pre určenie významu, zaradenie jednotlivých diel. Kritika spomína, ale nevie ukázať, že Pamätnica bola veľkým výkonom našej historickej vedy. Neskúma ju z metodologického hľadiska, ani nekladie otázku (čo však vrhá svetlo na jeden z najväčších kladov Pamätnice), na koľko znamená toto dielo pokrok na poli dialektického zobrazovania historického procesu. Keby analyzovala hlavné štúdie Pamätnice z tohto hľadiska, prispela by tým k riešeniu metodologických otázok našej historickej vedy. Tak isto aj tým, keby spomedzi nedostatkov vyzdvihla najhlavnejší, že Pamätnica prináša rozsiahly materiál a cenné hľadiská tak k odkrytiu Kossuthovho kultu, ako aj koreňov odporu proti Kossuthovi, no nepokúša sa poukázať na to vo vývine maďarskej historiografie. Tento nedostatok knihy väzí v príznačnej nedostatočnosti našej historickej vedy, v nedostatku celkovej kritiky buržoáznej historiografie, v empirických metódach kritiky.

I keď zriedkakedy, predsa sa urobili pokusy o zásadné kritizovanie jednotlivých diel. Za také možno pokladať referát v Társadalmi Szemle o historickom kongrese, alebo rozbor knihy o počiatkoch priemyselného kapitalizmu. Lenže tieto pokusy so svojimi chybami a nedostatkami samy vyjadrujú slabosť našej kritickej literatúry. Referát chce obsiahnuť priveľa, preto sa najmä pri charakterizovaní výkladov stáva všeobecným a miestami povrchným. Kritika knihy o počiatkoch priemyselného kapitalizmu síce obsahuje viacej správnych konštatovaní, často sa opiera o vychytené citáty, čím volí metodologicky nesprávnu cestu; kniha nenahodí také základné a pre diskusiu vhodné problémy, ako je určenie celorišského trhu, od správnosti ktorého závisia sčasti aj ostatné problémy.

Nedostatok kritiky sa nejaví len v slabostiach kritickej literatúry, resp. literárnych poukazov spracovaní, ale sa rozširuje aj na oblasť kritiky a použitia prameňov. Naša kritika prameňov nie je dost vyvinutá. Kritický aparát našich pramenných edícií prekračuje všeobecne rámec formálnej kritiky, vypracovaný len o málo dávno v pokrokovej dobe buržoáznej historiografie. V sprievodných poznámkach sa pomerne málo zaoberajú

otázkami obsahového hodnotenia, a tak okrem niekoľkých vynikajúcich prác všeobecne málo prispievajú k rozširovaniu marxisticko-leninskej metódy kritiky prameňov. (Pritom niekoľko zbierok zaoberajúcich sa najmä robotníckym hnutím prezrádza vážne nedostatky aj v technike kritického aparátu.) S nevyvinutou našej kritiky prameňov súvisí aj to, že spracovatelia všeobecne necítia potrebu oboznamovať čitateľov s charakterom použitých prameňov vo forme kritických poznámok. Zanedbanie kritiky prameňov otvára cestu tak isto objektivismu, javiacemu sa v rovnakom zaobchádzaní s údajmi rozličného rázu a hodnoty, ako aj subjektivismu, javiacemu sa jednostranným výberom a svojvoľným výkladom údajov. V prvých pokusoch dobromyseľných, neskúsených bádateľov sa stretávame s obidvomi týmito príkladmi, čo obracia pozornosť na potrebu prehĺbiť školenie v kritike prameňov. V našich mladých historikoch sa má zakoreniť presvedčenie, že zanedbanie kritiky už v začiatočnom úseku práce skrýva v sebe nebezpečenstvo, že upadnú do vleku buržoázných smerov. —

Nevyvinutosť kritiky sťažuje odhalenie našich chýb a ich nápravu, pričom však každá chyba, ktorú spácha naša marxisticko-leninská historiografia, uľahčí obnovenie niektorého zvyšku nepriateľských názorov. Naše dejepisectvo bojuje proti buržoáznemu nacionalizmu, pričom však samo robí chyby, ktoré umožňujú jeho oživenie. V našej bádateľskej a vyučovacej praxi nevystupuje problém mnohonárodnostného štátu s dostatočným dôrazom vo forme dejín nemadžarských národov v uhorskom štáte. Toto je prameň ďalších vážnych chýb. Je hrubou chybou, ak skúmame sedmohradský štát len ako bázu uhorskej nezávislosti, a nie súčasne v rumunskej dejinnej súvislosti (ako sa to stalo okrem iného pri zostave, ba aj prediskutovaní náčrtov vysokoškolských učebníc); ak na muzeálnej výstave sú vyložené pomiatky slovenského pôvodu ako produkty maďarskej kultúry; ak nerozlišujeme maďarské robotnícke hnutie od uhorského, ako sa to stalo vo viacerých prácach. Podobne vážne chyby môžu vzniknúť z provincializmu nášho dejepisectva; ak neskúmame, do akej celkovej súvislosti patria skutočnosti našich dejín, dostaneme sa nevyhnutne k hľadisku „uhorského glóbusu“, čo zas môže vyústiť do kozmopolitizmu, ak zabudneme, že styky a analógie nášho vývoja treba hľadať predovšetkým na východ od Labe. Hoci sa v našej novšej historiografii nestretávame s takýmito otvorenými, vyvinutými formami takýchto názorov, fakty nás upozorňujú, že tu nejde o holú predstavitosť ani o holé možnosti. Tieto skutočnosti obracajú pozornosť súčasne aj na problém lektorsko-redaktorskej práce. V našom knižnom vydavateľstve sa stala najťažšia chyba v Bocskaiovom životopise od Kálmána Bendu, v ktorom sa zjavila buržoázna ideológia triedneho mieru a nadtriedneho národa, čo lektori nespozorovali. V podstate k podobným, hoci nie k takým vážnym chybám vedie, ak napr. skúmame sústreďovací proces a činnosť štátnikov účinkujúcich v ňom odlúčene od triedneho základu. Nie je zrejme náhodou, že práve jeden z lektorov spomenutej knihy urobil chybu podobného rázu v prvom koncepte svojej práce o Bethlenovi, resp. v náčrte príslušnej časti vysokoškolskej učebnice. Úroveň lektorskej práce sa síce zvýšila, ale nie dostatočne; vyskytujú sa aj chyby vyplývajúce z povrchnosti. Lektor posledne vydaného zväzku Kossuthových prác, kým v inom ohľade vykonal dobrú prácu, nevšimol si objektivistickú tendenciu,

uplatňujúcu sa pri zostavovaní registra, ktorá otvárala cestu nepriateľským snaženiam.

Chyby a nedostatky nášho historického bádania vplývajú aj na prácu šírenia poznatkov. Tematika prednášok na šírenie poznatkov ukazuje stupňovane zaostávanie nášho bádania na viacerých dôležitých úsekoch. Aj chyby nášho historického bádania sa uplatňujú vo zvýšenej miere, sčasti pre sumárne zjednodušujúci ráz materiálov, ktoré sa berú za základ, sčasti pre poruchy vyplývajúce z nedostatočnej prípravy, z protikladov medzi starými a novými poznatkami časti prednášateľov. Popritom sú vážne nedostatky v metóde prednášok, na poli vedeckého popularizačného rázu a vo vytváraní vyhovujúceho slohu. Tu platí predovšetkým to, čo platí pre naše celé historické bádanie: kvalita sa síce zvýšila, ale nie v pomere ku kvantite.

Prekonávanie našich chýb sťažujú faktory, ktoré väzia v našom plánovaní ako nedostatok potrebného prehĺbenia. Dodnes sme sa nevedeli zbaviť maximalistickej tendencie nášho plánovania. To vyplýva sčasti z toho, že plány neobsiahnu všetky úlohy jednotlivých inštitúcií, resp. ich pracovníkov (nepočítajú dostatočne s tzv. „vonkajšími“ povereniami), sčasti však z toho, že si nevyšímajú fázy bádateľskej práce v užšom zmysle slova (zanedbávajú predbežnú orientáciu, čo je podmienkou určenia reálnych termínov). Z týchto chýb nášho plánovania pochádzajú sériové prekročenia termínov, habkavé, a preto demoralizačne a demobilizačne pôsobiace opakované zmeny. Tak sa vo viacerých prípadoch objavuje preťaženosť, ktorá vopred hatí potrebné prehĺbenie a nepriaznivo vplýva na úroveň pripravovaných prác. Tým sa kvalita nemôže zmeniť v pomere ku kvantite; zaostáva, ba v niektorých prípadoch treba hovoriť o tom, že kvantita rastie na úkor kvality.

Veľmi podstatným nedostatkom nášho plánovania je, že neoznačuje úlohy dosť obsírne, v dosť veľkých perspektívach. Naše tematické plány sa ešte v mnohom prispôsobujú k bezprostredným potrebám, niekedy k situáciám určeným prebiehajúcim výskumom miesto toho, aby ukazovali smer do širších perspektív. Plánovanie neberie dostatočne do úvahy úlohu vyučovania, niet dosť úzkeho styku medzi bádanim, školením vedcov a profesorov, resp. ich ďalším vzdelávaním. Naše plánovanie nepočíta dostatočne s vývojom odborných kádrov a možnosťami a potrebami priberania, výchovy a usmerňovania nových kádrov. To všetko poukazuje na to, že naše plánovanie sa musí postaviť na širšie a systematickejšie základy.

To súčasne znamená, že vedeckú verejnú mienku nám treba posilniť, širšie podložiť; vedecký verejný život sa má oživiť a zdemokratizovať. Na tomto poli čakajú všetky naše inštitúcie veľké úlohy, najmä Maďarskú historickú spoločnosť, povolanú združovať široké masy historických bádateľov, učiteľov a záujemcov. Spoločnosť vykonala v uplynulom roku značnú prácu, lenže v jej práci sa práve na tomto poli vyskytli vážne nedostatky. Styk členstva bol uvoľnený. Po začiatočných pokusoch sa spoločnosť zriekla toho, aby poskytovala bezprostrednú pomoc práci učiteľov, iba na popularizačnej línii sa zaoberala jednotlivými, s týmto súvisiacimi otázkami. Nebolo valných zhromaždení a schôdzok predsedníctva, prácu vykonávali výkonné orgány. (Toto charakterizovalo aj prácu časopisu spoločnosti, redakciu Századok.) Za týchto okolností sa život spoločnosti zúžil, iniciatívna činnosť

členstva sa nevedela rozvinúť. Je samozrejmé, že to treba zmeniť tak zlepšením práce, ako aj, pokiaľ je to potrebné, zmenou stanov spoločnosti zaručujúcou organizačné podmienky.

Úlohou je zvýšiť úroveň historickej práce na taký stupeň, ktorý jej dôležitosť vo výstavbe krajiny, vo zvyšovaní politického sebavedomia a kultúrnej a životnej úrovne nášho pracujúceho ľudu pri jej determinovanej úlohe vyžaduje. Dôležitou podmienkou toho je ďalšie posilnenie jednotného frontu historikov, súčasne ďalšie riešenie a rozvíjanie smerníc a metód nášho dejepisectva v marxisticko-leninskom duchu. Toto je možné len tak, ak odhalíme svoje chyby a nedostatky a budeme proti nim neúprosne bojovať za hlboké osvojenie marxizmu-leninizmu a jeho jasné, správne a tvorivé použitie.

Najdôležitejšou úlohou je zvyšovanie teoretických vedomostí historikov a ich zbehlosti v používaní teórie v praxi. Potrebujeme dôkladnú znalosť všeobecných objektívnych zákonitostí, hlbšie štúdium konkrétnych foriem ich prejavu. U väčšiny maďarských historikov to znamená dvojitú úlohu: popri klasických dielach, osvetľujúcich teóriu historického materializmu, vo svetle ich rozboru treba im hlbšie spoznať faktový materiál všeobecných dejín. V rámci toho potrebujú najmä poznať skutočnosti, súvislosti a paralely dejín východoeurópskych národov s podobným vývinom, aký sme mali my. V tomto zrkadle sa ozrejmiť aj špecifické črty nášho vývinu. Treba dosiahnuť, aby sa ďalšie školenie historikov dialo v čase druhého päťročného plánu zodpovedne s ním. Takto môžeme najúspešnejšie bojovať proti provincializmu v našom dejepisectve, ktorý by sa ľahko mohol stať nebezpečným. Bolo by to v záujme posilnenia a rozvítia úsílí, ktoré vychádzajú k proletárskemu internacionalizmu a opravdivému vlastenectvu.

Podľa vzoru sovietskych historikov aj maďarskí historici majú preskúmať, čo znamená tvorivé použitie marxizmu-leninizmu v oblasti ich vedy. Namiesto výberu citátov sa im treba pohlúžiť do poučiek klasických diel. Treba bojovať proti prejavom teoretického schematizmu a dogmatizmu, ktoré ochromujú a degradujú živé a nabádavé učenie len na vysvetľovanie holých písmen. Súčasne treba vo zvýšenej miere bojovať proti zvyškom teoretickej ľahostajnosti, proti zjavom oznamovacej faktológie. Veľmi bedlivo treba pozorovať každý taký zjav, či už vyplývajúci z povrchnosti alebo z hocičoho iného, ktorý pod rúškom použitia marxizmu-leninizmu ponecháva cestu zvyškom buržoáznej idelógie. V priebehu vedeckých diskusií treba dôkladne preskúmať, či naša historiografia dostatočne osvetľuje masám tvorivú úlohu priekopníkov dejín. S mimoriadnou dôkladnosťou treba prediskutovať otázku, akých chýb sme sa dopustili prehnaným zdôrazňovaním úloh významných historických osobností.

Hlavnou podmienkou teoretickej bdelosti a súčasne jedným z hlavných popudov nášho ďalšieho vývoja je vytvorenie ovzdušia pre verejné diskusie v širokom okruhu. Netreba len, aby jednotlivé inštitúcie poriadali diskusie, ale — popri zachovaní a rozvíjaní, popri dvíhaní ich ideologickej úrovne — aj to, aby sa diskusia stala životnou potrebou, každodenným chlebom historikov. Preto treba, aby sa diskusie poriadali za účasti čo najširších vrstiev historikov a ich výsledky aby sa dostali na verejnosť. Treba zabezpečiť aj uverejnenie štúdií, ktoré podnecujú rozprúdenie diskusie o ide-

ologických problémoch. V obidvoch týchto oblastiach čakajú veľké úlohy na Századok, ktorého redakčný výbor navrhuje zaradenie diskusnej rubriky.

Pomocou diskusií treba posilniť ducha kritiky a sebakritiky. Treba prekonať zvyšky malomeštiackeho ducha strachu a nemiestnej zdržanlivosti v našej historickej vede. Treba jasnejšie a v širšom kruhu ako doteraz vysvetliť, že kritika je súdružská pomoc, jej cieľom je zlepšiť prácu, uľahčiť dosiahnutie spoločného cieľa. Treba zvýšiť tak úroveň časopiseckých kritik, ako aj lektorsko-redaktorskej práce. Pri poslednej treba zabezpečiť, aby pomoc, podávaná v jednotlivých fázach redakčnej práce autorom, neostala len papierovou smernicou. Treba dôsledne zabezpečiť, aby hlavnou metódou lektorskej a redaktorskej práce bolo presvedčanie; treba energicky vystúpiť proti tu a tam sa zjavujúcim prejavom redaktorskej ľubovôle a lektorskej byrokracie. Súčasne treba zvyšovať redaktorskú, lektorskú, ale predovšetkým autorskú náročnosť a zodpovednosť.

Treba najmä stupňovať náročnosť čo do čistoty nastolenia otázok, hutnosti a správnosti výrazu, kritického použitia prameňov a všeobecne čo sa týka metodologických požiadaviek. Treba dosiahnuť, aby počas nášho druhého päťročného plánu priniesli mladí vedci už z univerzity znalosti hlavných črt marxisticko-leninských metód bádania. Bádateľov musíme dôkladne vystrojiť proti účinkom foriem skrytých prejavov nepriateľskej ideológie. Už aj preto, ale najmä v záujme zlepšenia a zúspešenia vyučovacej a popularizačnej práce treba trvať nielen na monografickom vyvracaní prác buržoáznych historikov, ale i na všeobecnej, obsiahlej a zdrvujúcej kritike ich názorov vzťahujúcich sa na jednotlivé skupiny otázok, ako aj — na základe prenikavých štúdií — príznačných tvrdení a metód ich škôl.

Treba zlepšiť systém nášho vyučovania dejín a výcviku historických bádateľov. Treba plynule zabezpečiť, aby sa aspiranti viacej zaoberali (namiesto všeobecných štúdií) zásadnými otázkami vedy a výskumami vo vlastnej odbornej oblasti. V záujme zlepšenia vysokoškolského vyučovania sa treba usilovať o čím skoršie uskutočnenie zásady, aby každý súci bádateľ vychovával, každý univerzitný a vysokoškolský učiteľ aj bádal. Tézy a potom texty pripravovaných učebníc — v zmysle možností dohodnutých na kongrese — po dôkladnom domácom prediskutovaní treba poslať do Sovietskeho sväzu a do historickovedných inštitúcií susedných ľudových demokracií; text treba dať čím skôr k dispozícii pre vyučovanie. So zlepšením vysokoškolského vyučovania treba podporiť rozšírenie historicko-bádateľského dorastu, ako aj zvýšenie ideologickej úrovne historického bádania na stredných školách. Pri výbere tém diplomových prác treba systematizovať uplatňovanie hlavných hľadísk a závažných otázok vedeckého plánovania. V súvislosti s ďalším vzdelaním učiteľov histórie treba, aby sa spracovanie nových výsledkov vedeckého bádania na našich stredných školách stalo pravidelným. V záujme zvyšovania úrovne všeobecného školského vyučovania dejín treba ako prvý krok prepracovať teraz používané, v mnohom schematické a aj z didaktického hľadiska nedostatočné učebnice.

Treba dosiahnuť bezprostrednejšie styky medzi historickým výskumom a životom, najmä medzi bádateľmi a záujemcami o ich výsledky, medziiným predovšetkým na linke popularizačnej práce, usilujúcej sa

o uspokojenie kultúrnych potrieb nás. Spolu s týmto treba v značnej miere zvýšiť ideologicko-vedeckú úroveň popularizačnej práce a podporovať úsilie Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov v tomto smere.

Všetky tieto hľadiská treba podľa ich závažnosti dôsledne aplikovať počas príprav a uskutočnenia nášho druhého päťročného plánu. Plán treba na základe starostlivej prípravnej diskusie utvoriť a uskutočniť, brať úlohy celkovej historickej práce v ich celistvosti a rozšíriť okruh bádateľských kádrov. Tematické ťažiská určujú nedostatky odkryté v priebehu prác na učebniciach, bádateľské oblasti označené v rezolúciách kongresu ako spoločné a obrovské úlohy postavené pred nás v priebehu vývoja. V ich rámci treba predovšetkým vyzdvihnúť tie témy, ktoré historicky osvetľujú úlohu nás ako tvorcov dejín, nositeľov vývoja. Osobitnú pozornosť treba venovať dobe nášho oslobodenia a našej ľudovej demokracie. Musíme aj naďalej pestovať vlastenecké pokrokové tradície, ako aj (usilovnejšie ako doteraz) tradície viažúce sa k iným národom, predovšetkým k národom spriatelенých krajín. Zvýšenú starostlivosť musíme venovať výskumu dejín robotníckeho hnutia.

Popri uskutočňovaní týchto veľkých úloh treba odstrániť detské choroby nášho skoršieho plánovania, povrchnosť a s tým súvisiaci maximalizmus. Treba si vziať k srdcu poučenie: „Radšej menej, ale lepšie.“ Pri mobilizovaní širokého kruhu bádateľov treba zabezpečiť starostlivé viacfázové plánovanie publikácií, založené na zvážení úloh. Treba zorganizovať užšiu, zladenejšiu spoluprácu historicko-bádateľských ustanovizní (tak zúžením bezprostredných stykov, ako posilnením usmerňovacej a zladovacej úlohy stáleho výboru akadémie). Treba vybudovať prvé formy organizovanej spolupráce historickej vedy a príbuzných vied (okrem pozorného sledovania vzájomných výsledkov pravidelným zapájaním sa do diskusií a výmenou skúseností v oblasti tematicky plánovaných-metodických otázok, ďalej — v prípade potreby a plynule — utváraním pracovných kolektívov pozostávajúcich z predstaviteľov rozličných odborov). Napokon nám treba vo vedeckom plánovaní uvážiť tie úplne nové možnosti, ktoré nám poskytol kongres, aby sme mohli lepšie využiť bezprostrednú pomoc historickej vedy spriatelенých krajín.

Ak využijeme tieto možnosti, ak plánovite odstránime svoje chyby a nedostatky, môžeme svoje výsledky znahonásobiť a dôstojne plniť úlohy, ktoré nám, historikom, ukladá vývoj nášho ľudu, našej krajiny.

* * *

Diskusiu rozšírenej redakčnej rady časopisu Századok otvorila hlavná redaktorka E. Andicsová a po jej prejave jednotliví diskutéri, medzi ktorými boli poprední maďarskí historici, zaujali kritické stanovisko k Elekesovmu príspevku, ktorý podrobili podrobnému rozboru, preberali jeho nedostatky a hodnotili správne formulované konštatovania o stave maďarskej historiografie. Celkove priniesli jednotlivé diskusné príspevky mnoho podnetných poukazov, želaní, návrhov a pripomienok, ktoré budú iste vhodným podkladom a východiskom pri odstraňovaní nedostatkov v činnosti maďarských historikov, pre rozvíjanie ich práce v blízkej i ďalšej budúcnosti so zreteľom na plnenie úloh, ktoré sa vytýčili nielen v uzneseniach sjazdu

maďarských historikov, ale i v stranických a vládnych dokumentoch a pri plánovaní prác v kultúrnej oblasti v rámci celkového plánovaného hospodárstva v Maďarsku. Diskutéri si vo svojich diskusných príspevkoch všimli väčšinu aktuálnych problémov maďarskej historickej vedy, s ktorými sa zaoberal vo svojom príspevku Elekes, ale nadhodili aj niektoré ďalšie, o ktorých sa Elekes nezmienil vôbec, alebo len nedostatočne. Tak Gy. E m - b e r upozornil na nedostatky pri vypracovaní vysokoškolských učebníc, najmä maďarských dejín, ktorých texty majú ešte značné nedostatky, pripomenul problematiku vydávania prameňov, a to najmä vzhľadom na to, či treba vydávať dokumenty vzťahujúce sa len na jednu tematiku a či je nevyhnutné sprevádzať pramenné edície aj podrobnými a dôkladnými úvodnými štúdiami. Zoltán I. Tóth poukázal na to, že v budúcnosti maďarská historiografia bude môcť svoje úlohy úspešne plniť len vtedy, keď sa hlavný dôraz bude klásť na zásadu kvality historickej práce, pričom bude nevyhnutné uvažovať aj o problémoch výberu vedeckých kádrov a o zjednodušení organizačných prác. Z. I. Tóth dotýkajúc sa problému spracovania dejín ľudových demokracií, najmä tých, ktoré susedia bezprostredne s Maďarskom, ospravedlnil, prečo maďarská historiografia venovala tak málo pozornosti dejinám susedných národov a pripomenul, že v súvislosti s vypracovaním vysokoškolských učebníc sa prekonali už hate, pokiaľ bránili v rozvíjaní dejepisných prác o národnostnej problematike v niekdajšom Uhorsku. V obsírnom referáte dotkol sa D. Kosáry predovšetkým otázky nedostatku seriózneho rozboru prameňov v historických prácach, malej pozornosti k problému historickej bibliografie, sebakritiky a kritiky medzi maďarskými historikmi a najmä nedodržiavaním zásady jednotného frontu maďarských historikov v praxi. Endre A r a t ó si predovšetkým všimol dva vážne nedostatky maďarskej historiografie: schematizmus a maximalizmus, ako aj provincializmus a v ďalšom vytykal, že sa nič neurobilo na uskutočnenie uznesení sjazdu maďarských historikov. Pokiaľ ide o spracovanie dejín národností, ktoré žili pred rokom 1918 na území Uhorska, vytykal, že doterajšie práce v tomto zmere sa vyhotovovali väčšinou len na základe zväčša buržoáznej historickej literatúry, a nie na základe pramenného materiálu, ktorý bude treba sústavne odkrývať a sprístupňovať. Nevyhnutné pri tom bude, aby sa nevytrhovali dejiny robotníckej triedy v Uhorsku ako dielové národnostné celky. Podľa Lajosa L u k á c s a Elekes vo svojom referáte o maďarskej historiografii mal poukázať hlavne na to, že maďarskí dejepisci potrebu podstatnej zmeny v činnosti nepoznali na podklade poučení zo sjazdu historikov, ale predovšetkým na základe júnových uznesení a téz strany. V spoločenskom usmerňovaní a vedení maďarských historikov v budúcnosti má sa viac uplatňovať zásada demokratickosti a kolektívnosti boja proti osobnému kultu, ktorý hatí rozvíjanie najmä diskusií. Slabosť kritiky na fronte maďarských historikov poukazuje na nevhodné kritické ovzdušie a na nedostatok vedeckej kritiky vôbec. Ak sa aj začala vhodným spôsobom rozvíjať kritika v radoch maďarských historikov, zasekla sa už v počiatkoch a nerozvíjala sa tak, aby určité nástojčivé problémy vyjasnila a uspokojivo riešila. Veľmi by osožilo, keby sa závažné problémy maďarskej historiografie prediskutovali pred najširším fórom historikov. Vedecké plánovanie má aj nedostatky a hoci sa o nich už dávno hovorilo, nestalo sa nič v prospech ich odstránenia. Podľa Lukácsa

systém tzv. prípravných štúdií nemožno považovať za vyhovujúci, lebo bráni bádateľom, aby plne rozvinuli svoje úsilie, schopnosti a dôkladnosť v spracovaní témy až po maximálnu hranicu. Taktiež nie je správne, keď sa spomínané prípravné štúdie používajú pre univerzitné učebnice bez predchádzajúcej dôkladnej kritiky čo najširšej historickej verejnosti. Nedostatky sú aj na ideologickom fronte, na ktorom treba veľmi ostro bojovať proti dogmatizmu, schematizmu a miesto slovíčkárstva usilovať sa o tvorivú aplikáciu marxizmu. Mladší maďarskí historici veľmi zjednodušili problematiku napr. veľmi komplikovaných dejín robotníckeho a sedliackeho hnutia. Aj pred nimi stojí hlavná úloha, aby si dôkladnejšie osvojili odborné znalosti a likvidovali myšlienkovú a teoretickú povrchnosť a aby predstavili historické dianie v jeho mnohostrannosti a komplikovanosti. Lukács sa zaoberal aj nebezpečenstvom ekonomizmu, ktoré ešte nepominulo, ako tvrdí Elekes, ale ešte stále trvá a hrozí. Pritom treba pripomenúť, že maďarská historiografia sa nesmie vyhýbať tematike z hospodárskych dejín, lebo práve pri opisovaní závažných historických udalostí nedostatok vhodných prác z hospodárskych dejín bráni maďarským historikom správne osvetliť dejinné procesy. Vážnym problémom sú aj učebnice stredných škôl, pričom skutočnosť je taká, že o nich nebola napr. v časopise Századok v čase ich vydávania vôbec žiadna zmienka. Sovietsky historik N. I. Mickun vystríhal v zmysle dávnejších prejavov klasikov marxizmu-leninizmu, aby maďarskí historici pri spracúvaní dejín Maďarov nepostupovali tak, že ich budú opisovať s použitím paralel medzi maďarskými a svetovými dejinami, ale musia postupovať tak, aby ukázali práve naopak ich vzájomné vzťahy. György Bónis postráda v súčasnej maďarskej historiografii záujem o dejiny štátu a práva. Kálmán Benda sa zaoberal vo svojom diskusnom príspevku pramennými edíciami a poukázal na potrebu vydávania prameňov najmä k takým obdobiam a tematikám, ktoré si maďarská historiografia doteraz málo alebo vôbec nevšimla, pričom sa treba vyporiadať aj s mnohými zakorenenými mylnými predstavami a tvrdeniami, zastierajúcimi pravú skutočnosť a historickú pravdu. Pre editorské potreby by bolo treba vypracovať jednotné pravidlá, keďže vydavatelia prameňov doteraz postupujú značne svojvoľne a neraz sa stáva, že pri vydávaní prameňov z tej istej doby používajú odlišnú prax. Pramenným ediciám by historici mali venovať primeranú pozornosť a prisvojiť si ich často závažný prínos pre poznanie minulosti, čo platí najmä pre autorov učebníc. Stalo sa napr., že z hľadiska výchovy najširších vrstiev ľudu dôležitá učebnica dejín maďarského ľudu v druhom vydaní ponecháva také miesta nezmenené, ktoré mohli autori opraviť, keby si boli povšimli nové pramenné edície. Veľmi dôležitá je aj otázka lektorov a posudzovateľov rukopisných historických prác, ktorí by si mali rukopisy nových prác oveľa svedomitejšie všimnúť a starať sa o odstránenie chýb a nedostatkov, ktoré sú veľmi časté a neraz škodlivé a neprijemné. Podobne ako sa diskutuje v širokej verejnosti o významnejších dielach krásnej literatúry, malo by sa tiež diskutovať pred širším fórom záujemcov o dejepisnú literatúru aj o nových dielach dejepisných, najmä ak ich dosah je širší z hľadiska národnej vzdelanosti.

László Réti sa zaoberal najmä činnosťou Ústavu robotníckeho hnutia, jeho vzťahom k historickému ústavu akadémie a odmietol mienku, akoby sa Ústav maďarského robotníckeho hnutia zaoberal alebo by sa mal za-

oberať výlučne dejinami robotníckeho hnutia, keď v skutočnosti tento ústav sa vo svojej činnosti usiloval práve o to, aby si všímal a spracúval dejiny robotníckeho hnutia v rámci dejín maďarského ľudu a národa, pričom konal priekopnícku prácu, potvrdzujúcu historickú skutočnosť, že najdôležitejšou a rozhodujúcou otázkou najnovšieho obdobia maďarských dejín je práve robotnícka trieda a spracovanie dejín robotníckeho hnutia, pričom ústav vykonal pozoruhodnú prácu i v porovnaní s podobnými ústavmi ostatných ľudových demokracií. László M a k k a i si všímal otázky používania ekonomických fráz a vulgarizovania marxizmu v dielach maďarských historikov, otázky plánovania ich prác v období druhej päťročnice. Maďarská historiografia sa bude musieť podstatnejšie zamerať na problematiku dejín súvisiacich so zmenami a rozvojom materiálnej základne, bez spracovania ktorých nie je mysliteľné úspešné spracovanie napr. politických dejín. Nestačí opísať napr. stav poddaných v určitom období len na základe ilustračného materiálu, čerpaného a vzťahujúceho sa na niekoľko dedín. Bude preto potrebné v tomto smere usilovať sa najmä o štatisticky podložené práce zovšeobecňujúce spracovanie dejín javov základne. László Z s i g m o n d poukázal okrem iného na veľkú zodpovednosť II. sekcie akadémie, do rámca ktorej patrí činnosť historického ústavu, ktorú by mala usmerňovať v súvislosti s celkovým pracovným plánom maďarských historikov, ktorý by mala vypracovať práve ona. Zsigmond, zaoberajúc sa otázkou vedeckých aspirantov, poukázali najmä na nedostatky ich školenia. V tomto smere by mala platiť zásada, že radšej menej aspirantov, ale lepších ako naopak. Pálčivá je aj skutočnosť, že jeden školiteľ má pridelených až 3—4 aspirantov, a preto sa nemôže vážne zaoberať s ich školením. Zsigmond navrhoval, aby sa podrobila kritike celá tvorba maďarských historikov aspoň od roku 1945, čo by umožnilo zjednotiť ich do jedného frontu. Napokon upozornil na potrebu zladit' činnosť rôznych ustanovizní, predovšetkým archívov, lebo napr. z hľadiska potrieb dejín ľudových demokracií archívny materiál je sčasti úplne roztratený, sčasti nie je usporiadaný, takže bez jeho sústreďenia a usporiadania nemožno prikrôčiť k spracovaniu dejín ľudových demokracií. Tábor historikov nemá trpieť ani nevhodným aristokratizmom, uzavretosťou a má čo najužšie k sebe pripútať všetkých historických pracovníkov. Dezső N e m e s vytýkal, že kritiky maďarských historikov trpia prílišnou deklarativnosťou a neusilujú sa o to, aby každý súd a tvrdenie podložili aj dokazovacím materiálom, aby bolo možno presvedčiť sa, či kritické tvrdenia sú opodstatnené.

Podnetnú diskusiu ukončila predsedníčka Maďarskej historickej spoločnosti E. Andicsová poukazom na konštatované nedostatky v činnosti maďarských historikov (neuspokojivá ideologická úroveň, nie dostatočne demokratické metódy spolupráce, zanedbávanie teórie, schematizmus a empirizmus, dbanie na kvantitu miesto na kvalitu, nevšímanie si teoretických otázok, sektárstvo, nedostatok kritiky buržoáznej historiografie a i.) a naznačila potom najdôležitejšie úlohy do budúcnosti (boj proti schematizmu a empirizmu, individuálne štúdium klasikov marxizmu-leninizmu, uskutočnenie širokých i užších diskusií o naliehavých otázkach maďarskej historiografie, reorganizácia Maďarskej historickej spoločnosti a zlepšenie redakčných prác v Századok, zvýšenie kvalifikácie odborných kádrov maďarských dejepiscov a i.).